

Álmodni és merni kell

Dióhéjban Bosnyák Ernőről

Helytörténet-kutatással foglalkozó nagyapám és egykor rabiátus hajlamúnak hitt, ma mélységesen tisztelt történelemtanárom, Wilhelm József igyekeztek felhívni nemcsak az én, hanem a múlt iránt érdeklődő nemzedékembeliek figyelmét arra a bátorságra, amely elődeinket jellemezte, nem csupán a harcok, forradalmak, hanem az emberiség életét befolyásoló találmányok megálmodása és megalkotása során. Ha szerényebben álmodoznak, akkor ma a világ szegényebb lenne mindazokkal a találmányokkal, amelyek élhetőbbé és élvezhetőbbé teszik életünket. Példaképpé kell őket tennünk, hogy a napjainkban gyakorta elkeseredésre, önfeladásra hajlamos huszonevűesek kedvet érezzenek azoknak az utaknak a fellelésére, amelyeken ezek az állhatatos elődök jártak, tudomást sem véve az olykor sarkukra fröccsenő sárról. Nekik is voltak bukásaik, de mindig újra fölálltak és továbbléptek. Mintha ez a képesség belőlünk, mai húszévesekből hiányozna.

Bosnyák Ernő zombori filmes iránt elsőként nagyapám, Cirkel Rudolf keltette föl a kíváncsiságomat, aki inasa volt. Amikor hozzáláttam életműve alaposabb megismeréséhez, eloszlott az a tévhitem, hogy ambícióinak megvalósulását Belgrád gátolta meg. Két hónapon át próbáltam választ találni arra a kérdésre, miért nem Zombor vált Európa Hollywoodjává?

A 19. század második felében és a 20. század elején rohamosan fejlődő polgárvárost nem ok nélkül illeték az „úri város” címmel. Bosnyák Ernő születésekor már jelentős iskolák, közintézmények, szervezetek, egyesületek működtek, közismert és közkedvelt személyekkel. A soknemzetiségű környezet áldásaihoz tartozott a többnyelvűség. A lakosság egyformán beszélte a magyar, a német, a szerb és a bunyevác-horvát nyelvet. Mai szemmel nézve hihetetlenül sok újság, hetilap, folyóirat látott itt napvilágot, közülük némelyik többnyelvű volt.

Ebbe a világba született bele Bosnyák Ernő 1876. január 1-én. Nyomdásznak tanult, majd a kor hagyományához híven külföldre ment tökéletesíteni tudását. Pesten, Bécsben, Münchenben, Párizsban tanult. 1906-ban filmvetítővel tért vissza és azonnal meg akarta valósítani mindazt a technikai fejlődést, amit a világban tapasztalt. Zwirschitz Károly vállalkozóban üzlettársra lett, s együtt alapították meg Zombor első moziját, az *Arénát*, ami tulajdonképp barakk-építmény volt. Felépültéig Bosnyák Ernő rövidfilmeket és híradókat mutatott be a Városi Színházban. Felvette a kapcsolatot a *Kristansen* nevű forgalmazóval, és Max Linder francia komikus filmjeihez jutott.

Ernő bácsi 1909-ben megtakarított pénzén *Ethel Werke* gyártmányú filmfelvevőt vett és nekifogott első játékfilmje forgatásához. A városi ligetben játszó lányokról készítette *Terpsichore Birodalmában* című művét. A köd érzékeltetését úgy érte el, hogy munkatársai a közelben avarkupacokat gyűjtöttek meg, a zápor effektusát pedig fecskendővel oldotta meg. Ezt a művet tartják Bosnyák első alkotásának.

Az 1910-es évek legelején megkérték, filmezze le a városi vezetőséget. Elvállalta, hiszen így lehetősége volt közelebb kerülni a városatyákhoz. Elmondta nekik nagy álmát, hogy Zomborban valami hasonlót

szeretne létrehozni, mint amilyen az akkoriban épülő Hollywood. Udvariisan végighallgatták, megmosolyogták, és támogatást nem adtak. (Az akkori Hollywood nem is emlékeztetett a maira, éppen csak hogy elkezdték kiépítését.)

Bosnyák továbbra is kisfilmeket forgatott, egyebek között a magyarok, szerbek, németek és ruszinok táncairól, szokásairól. Az első igazán átütő sikert az 1912-ben fölvelt híradófilmje hozta meg. II. Rákóczi Ferenc zombori állósobrának avatását vette fel. *A világon először alkalmazta a svenk technikát, azaz megmozdította a kamerát vízszintes irányban.*

A nyomdatechnika is érdekelte. Megélhetésének biztosításához kibérelte az Oblát-féle nyomdát, ahol számos újságot nyomtatott. Ezek közül talán a *Sport és Mozi* volt a legjelentősebb, mert magyarul és szerbül jelent meg, és minden cikkét ő írta és fordította.

Közben fáradhatatlanul írta leveleit az Európa nagyvárosaiban működő filmes cégekhez, amelyekben pontosan leírta hogyan képzeli el vállalkozását. Végül a *Kristansen* cég segítségével sikerült kapcsolatot teremtenie a párizsi *Pathé*val. A *Pathé* érdeklődést mutatott Bosnyák munkája iránt, aki ezen felbuzdulva Zombor előjáróságához fordult, hogy engedjenek át neki egy telket moziépítéshez. Elutasításba ütközött, emiatt Újvidékhez fordult, ahol kérelmét elfogadták. Zombor polgármestere valószínűleg elszégyelte ettől magát és úgy döntött, a Párizsi utcában kínál fel egy telket Bosnyáknak. Ezen a helyen épült föl az I. világháború kitörése előtt a város első „kőmozija”.

Bosnyák Ernő önkéntesként jelentkezett és a háború végéig, 1918-ig katonáskodott. Ekkor nagy változások következtek be. Zombor átcsúszott az új határon és egy új ország, a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság része lett. A frontról való hazatérése után Bosnyák újra üzembe helyezte moziját, és egy új film, a *Šimi Tobogán, avagy a zombori vásártér* forgatásába kezdett. Pénze egyre fogyott, de nem hagyott fel a szervezkedéssel. A *Pathé* ismét érdeklődést mutatott munkája iránt.

1923-ban megalapította a *Boer Film Filmgyártó Vállalatot* és elkészítette a Szerb-Horvát-Szlovén Királyságban forgatott első játékfilmet *Bölcsőhelyem hazugságai* címen. A film létrehozása annak köszönhető, hogy megjelent nála három filmes, köztük a *Paramount* lengyelországi operatőre, akik felajánlották segítségüket. Valójában semmiben sem segítettek, ehelyett élvezték a bácskai vendégszeretetet. A színészválogatáson a legtöbb szavazatot Novák Irén, Bosnyák későbbi felesége kapta.

Amikor a film már szinte teljesen elkészült, egy éjjel eltűnt a három filmes és elvitték a filmet is. Bosnyák sokáig nyomozott a film után, de nem sikerült nyomára bukkannia. Nem kell csodálkoznunk, hogy ezután egy tragikus témájú film forgatásába kezdett *Kedves bölcsőm* címmel. Ez a fölvetel is elkallódott. Apatin környékén belekezdett a *Faun* című művének forgatásába, ám ez a film befejezetlen maradt. Bosnyák Ernő ismét pénzhiánnyal szembesült, így kénytelen volt elfogadni kereskedők kérésére a *Keress és találsz egy milliót* című animációs reklámfilm forgatását. A szakma ezt tartja az első jugoszláv animációs filmnek.

Ennyi újrakezdés után nem csoda, hogy a fáradhatatlannak tűnő Bosnyák Ernő is összeroppant és nem sikerül többé talpra állnia. Pecsétkészítéssel és töltőtolljavítással foglalkozott, amikor 1948-ban elvették, államosították műhelyét, s ő kenyér nélkül maradt. Csaknem nyolcvan évesen munkavállalási lehetőségért könyörgött az illetékes hivataloknál, ugyanis nem tudta bizonyítani hatvanhét munkaévet. A *Boja* címfestő vállalat alkalmazta. Még ilyen idősen is volt ereje újítani, elsőként használta vidékünkön plakátkészítéshez a szitanyomást.

Bosnyák Ernő nem hagyott maga után utódokat. A belgrádi *Kinoteka (Filmarchívum)* halála előtt életműdíjjal jutalmazta, Zombor város pedig művészi nyugdíjjal próbálta enyhíteni a már nagyon koros Bosnyák sérelmeit. Arra a kérdésre, hogy miért nem vált Zombor Európa Hollywoodjává, sokféle választ kreálhatunk, de valamennyi mesterkélt lenne. A legkézenfekvőbb, s prózaian egyszerű választ maga Bosnyák Ernő adta meg a következőképp: *„Tudom, és már akkoriban sejtettem, hogy ilyen lesz a film sorsa Zomborban, hogy a „fény és az árnyék játékának” varázslatos jelensége senkit se érdekel majd komolyabban. Hogy a film világa iránt elkötelezett kevesek elmennek majd a nagyvilágba. A zomboriak, ez közismert dolog, mérhetetlenül élvezik a múltat. Ezen nosztalgijuk, poétikus és melankolikus emlékezésük belső világuk személyes filmje. Egyeseknek a múlt a jelenük. És mindig minden jobb nekik, ami hajdanán volt! Betegesen a hajdani, elmúlt időkre fordulnak. És nem szívlelik, ha valaki megzavarja életvitelüket. Na most, ezek néha engem is emlegetnek, de amíg jelen voltam, hitetlenül fogadták azt, amit csináltam. Biccentésük mögött óvatosság, észrevehető tartózkodás és rejtett rosszindulat rejtegett, míg munkáimat, vállalkozásaimat szemlélték. Egyszóval, ahhoz hogy Zomborban vagy bárhol is élhess, előbb meg kell hálnod!”*